

Jedním z opomíjených informačních zdrojů v extenzivně rozvíjeném výzkumu mládeže jsou údaje o způsobu využití časového fondu. Objektivní příčinou tohoto stavu je vysoká obtížnost a nákladnost výzkumů časových rozpočtů, jimiž jsou tyto údaje získávány. Ne vždy dostatečná metodologická úroveň šetření uskutečněných v šedesátých letech spolu s nízkou kvalitou jejich matematicko-statistického zpracování podnítila určitou nedůvěru v poznávací možnosti této techniky a přispěla k tomu, že se v sedmdesátých letech — až na zcela ojedinělé výjimky — s výzkumem časového fondu v Československu nesetkáváme. (1) Rozvíjející se výzkum způsobu života využíval (až po nejzazší únosnou časovou mez) výsledky celostátního šetření o způsobu využití času z roku 1967, ve druhé polovině sedmdesátých let se musel bez časových údajů obejít.

Teprve v roce 1979/1980 uskutečnil Federální statistický úřad nové šetření, jehož výsledky jsou nejen aktuální, ale především spolehlivější z hlediska reprezentativity vůči variabilitě životních činností v čase i vůči struktuře československé populace. Vzhledem ke značnému rozsahu zkoumaného souboru se zde poprvé také dosáhlo vyšší četnosti zastoupení některých méně početných sociálních skupin, především studentů, učňů a nejmladších pracovníků ve věku do 19 let. Na rozdíl od předchozích šetření, kde se s těmito skupinami buď vůbec nepracovalo, nebo byly natolik nereprezentativní, že získané výsledky mají jen orientační informační hodnotu, umožňuje šetření z roku 1979/1980 poprvé s přijatelnou úrovní spolehlivosti formulovat závěry o rozdílech v časové struktuře životních činností různých skupin mládeže i mládeže ve srovnání s dospělou populací.

Přes značné omezení v rozsahu zpracování a publicity federálních dat (2) přineslo toto šetření velmi cenný a dosud málo využitý materiál, který navíc umožňuje pokusit se alespoň u hrubých makroagregací aktivit a základních společenských skupin o odhad časových řad a v nich skrytých vývojových tendencí za dvacetileté období. (3)

Malá plocha příspěvku neumožňuje extenzivnější zpracování výsledků těchto statistických šetření. Omezeným rozsahem je také určena jeho převážně deskriptivní poloha. Smyslem jeho prezentace je poskytnout výchozí informaci o datovém zdroji a základní částečně zpracovaný materiál pro sekundární

(1) Na rozdíl od jiných socialistických i kapitalistických zemí, kde výzkumy časových rozpočtů prošly právě v tomto období etapou intenzivního i extenzivního rozmachu, jehož metodologický přínos se nám dosud nepodařilo plně osvojit.

(2) Výsledky celostátního šetření byly publikovány ve dvou pramenných publikacích FSÚ ČSSR. Podstatně větší rozsah údajů v nápaditějších tříděních a s vysokou úrovní vlastního analytického zpracování publikoval v pěti tabulkových svazcích Český statistický úřad za populaci ČSR.

(3) Výklad zde užívaného klasifikačního přístupu ke struktuře životních činností lze najít ve stati Způsob využití souhrnného časového fondu společnosti a společenský vývoj [Vítečková 1981], řadu metodologických poznámek vysvětlujících práci s daty i jejich omezení v předchozím čísle Sociologického časopisu [Vítečková 1985].

analýzu. Současně je jeho cílem stimulovat zájem o hlubší studium a využití pramenného statistického materiálu.

Časová struktura životních činností jednotlivých skupin mládeže

Časová struktura životních činností je jednou z výchozích charakteristik způsobu života. V její diferenciaci se odrážejí rozdíly společenského postavení jednotlivých sociálních skupin, jejich rozdílné úlohy ve společenském reprodukčním procesu i subjektivní osobnostní rysy, potřeby a zájmy lidí. Tento obecný závěr se plně potvrzuje i ve vztahu k časové struktuře životních činností mladé generace.

Již zběžný pohled na hrubou strukturu týdne i způsob využití volného času různých skupin mládeže odhalí řadu rozdílů v míře zapojení do různých druhů životních činností. Primární diferenciační řez představuje odlišení ekonomicky aktivní a neaktivní části mladé generace.

Pro mládež v období přípravy na povolání je určující životní aktivitou studium a s ním spojené studijní a pracovní povinnosti. Podle výsledků celostátního šetření naplňují v pracovní dny zhruba sedm hodin, ve volné dny u učňů asi tři čtvrtě hodiny, u studentů dvě hodiny. Průměrné zapojení do výdělečné činnosti je u těchto skupin mládeže velmi malé. Nižší rozsah pracovních a studijních povinností je u studentů a učňů spojen navíc i s nižším zapojením do domácích prací a domácího hospodaření. Nižší podíl pracovních činností ve struktuře časového fondu zvýhodňuje tyto skupiny mládeže tím, že jim ponechává více času pro uspokojování základních potřeb odpočinku, spánku, osobní hygieny a jídla, zejména v pracovních dnech. (4) V nich se také výrazně prodlužuje objem volného času; ve způsobu jeho využití se zvětšuje zejména váha pohybových aktivit.

Srovnáme-li strukturu životních činností studující a učňovské mládeže, zjištěné kvantitativní rozdíly mají sice očekávaný směr (například u studentů nalézáme vyšší zastoupení náročnějších kulturních aktivit, u učňů delší pobyt v restauračních zařízeních), jejich hodnoty jsou však poměrně malé. Prostorem diferenciacie jsou přitom spíše víkendové než pracovní dny. Rozdíly v úrovni rozvinutosti zájmů a potřeb by bylo nutno hledat v kvalitativních, obsahových momentech životních činností, které nejsou časovým šetřením postižitelné. Vysoká podobnost struktur činností mládeže připravující se pro výkon fyzické i duševní práce svědčí o vysoké účinnosti sjednocujících společenských podmínek života.

Vstup do pracovního procesu znamená v životě mladého člověka kvalitativní změnu i v časové organizaci života. Strukturotvornou činností ekonomicky aktivních mladých lidí se přirozeně stává výkon zaměstnání, který je časově podstatně náročnější. Jeho průměrný denní rozsah se prodlužuje zhruba o hodinu a půl ve srovnání s povinnostmi ve fázi profesní přípravy. Uzavření manželství, narození dětí a vznik samostatné domácnosti pozvolna prodlužuje (u žen rychleji) i rozsah domácích prací. Tím se u ekonomicky aktivních mladých lidí zvyšuje souhrnná pracovní zátěž a spolu s ní i napjatost denního časového režimu, která vede k redukci času spotřebovaného na uspokojování základních potřeb a k redukci volného času.

(4) Délka spánku studentů a učňů v pracovních dnech dosahovala 8:22 hod. a 8:12 hod., zatímco u mladých pracovníků ve věku do 19 let 7:14 hod. a ve věku 20—29 let 7:12 hod. U dívek byly relace obdobné; studentky věnovaly spánku 8:16 hod., učnice 8:18 hod., zaměstnané ženy do 19 let 7:13 hod. a ve věku do 29 let 7:20 hod.

Tabulka 1. Hrubá struktura týdne) různých skupin mládeže a celé ekonomicky aktivní populace v ČSSR v roce 1979—1980 — v hodinách a minutách*

Skupina aktivit	Studenti	Uční	Muži		
			15—19	Zaměstnaní 20—29	Celá populace
Zaměstnání anebo studium	38.7	36.5	43.7	46.0	46.4
Ostatní práce	8.5	9.3	8.7	13.9	16.4
Vázaná doprava	6.0	6.9	7.1	6.1	6.2
Biologicko-fyziologické potřeby	74.9	74.5	67.8	66.8	66.6
Volný čas (úzká definice)	39.9	40.8	40.7	35.2	32.4

Skupina aktivit	Studentky	Učnice	Ženy		
			15—19	Zaměstnané 20—29	Celá populace
Zaměstnání anebo studium	38.0	36.4	42.9	41.5	41.5
Ostatní práce	13.5	14.9	18.6	27.6	31.4
Vázaná doprava	6.4	8.3	7.9	6.0	5.7
Biologicko-fyziologické potřeby	75.7	75.2	69.3	67.0	66.0
Volný čas (úzká definice)	34.4	33.2	29.3	25.9	23.4

*) Výklad použitých makroagregací viz [Vítečková 1985]; týden byl v tomto případě konstruován z pěti pracovních a dvou volných dnů, úzká definice volného času neobsahuje dobrovolnou a zájmovou práci pro společnost i jednotlivce.

Příslušnost k mladé generaci je tedy spojena především s větší volností časového režimu vyvolanou nižším objemem pracovních požadavků. Tato základní výhoda mládí se plně uplatňuje v období profesní přípravy. Vstup do pracovního procesu je rozhodujícím pojítkem k dospělosti, jímž začíná postupná restrukturalizace způsobu využití časového fondu do podoby typické pro dospělou populaci. Vstupem do ekonomické aktivity závažnost věkového diferenciativního činitele klesá a mění se i jeho obsah; indikuje především změny v rodinném stavu, počtu a stáří dětí. Prosazování činnostního modelu typického pro střední věk je však dlouhodobým procesem; některé charakteristické rysy typické pro mladou generaci po určitou dobu přetrvávají. Společenská i individuální pracovní zátěž dosahuje maxima až po třiceti letech věku, často dokonce později. Tento proces je nepochybně reakcí nejen na vnější podmínky, ale i na změnu životních postojů, návyků a aspirací.

Druhým charakteristickým rysem způsobu života mladé generace je jeho vyšší otevřenost společenským a kolektivním formám aktivit, vyšší sociabilita odlišující ho od silné tendence k privatizaci, k uzavírání do prostředí bytu ve středním a vyšším věku. Projevuje se zejména ve způsobu využití volného času, v němž roste podíl sociálních kontaktů, frekvence i délka účasti na kulturních a sportovních akcích, udržuje se také zvýšená úroveň pohybové aktivity. Tento rys nelze absolutizovat, jeho zdroj je nutno hledat především ve specifické sdružovací potřebě mládí, spojené s hledáním životního partnera

Tabulka 2. Struktura volného času (široká definice*) v pracovních dnech u různých skupin mládeže a celé ekonomicky aktivní populace v ČSSR v roce 1979/1980 — v minutách

Skupina aktivit	Muži					Ženy				
	Studenti	Uční	Zaměstnaní			Studentky	Učnice	Zaměstnané		
			15—19	20—29	Celá populace			15—19	20—29	Celá populace
Doprava ve volném čase	37	21	18	11	8	28	15	9	6	5
Bezplatná práce pro společnost	6	2	0	1	1	4	2	0	0	0
Zájmová práce, hobby	7	7	4	7	10	8	7	12	11	11
Veřejně politická činnost	2	1	2	3	6	4	3	2	2	3
Sport, vycházky	46	55	25	12	8	30	24	12	6	4
Sociální kontakty v rodině	7	5	6	16	14	9	7	7	16	11
Setkání s přáteli	24	28	30	19	12	23	21	22	15	11
Klubová činnost	1	2	1	1	0	1	3	0	0	0
Návštěva sportovních utkání	2	1	0	1	0	1	0	0	0	0
Návštěva restaurací	6	8	13	16	10	5	5	7	3	1
Vzdělávání, sebevzdělávání	8	2	16	7	5	10	6	8	6	3
Zájmová umělecká činnost	7	5	9	2	2	4	3	1	1	1
Návštěva kina	12	14	16	9	3	11	13	10	7	3
Návštěva divadla, koncertu, jiné akce	1	0	5	0	0	2	2	1	1	0
Poslech rozhlasu	5	5	5	3	3	4	5	3	2	1
Poslech televize	61	77	72	78	87	56	68	60	64	67
Poslech gramofonu, magnetofonu	8	9	8	3	1	5	5	3	1	0
Četba novin, časopisů	12	11	11	13	17	6	6	7	5	6
Četba literatury	17	15	6	11	9	26	23	11	13	10
Ostatní činnosti	16	14	17	9	13	14	12	12	6	12
Volný čas (široká definice) celkem	285	282	264	222	209	251	230	187	164	149

*) Široká definice volného času zahrnuje bezplatnou práci pro společnost a tzv. zájmovou práci (zahrádkaření, ruční práce, kutilství).

Tabulka 3. Struktura volného času (široká definice*) ve dnech pracovního volna u různých skupin mládeže a celé ekonomicky aktivní populace v ČSSR v roce 1979/1980 — v minutách

Skupina aktivit	Muži						Ženy			
	Studenti	Uční	Zaměstnaní			Studentky	Učnice	Zaměstnané		
			15—19	20—29	Celá populace			15—19	20—29	Celá populace
Doprava ve volném čase	52	33	34	45	37	42	32	24	35	31
Bezplatná práce pro společnost	5	5	0	4	5	2	1	0	1	1
Zájmová práce, hobby	15	10	16	9	22	15	25	30	16	24
Veřejně politická činnost	0	1	3	6	6	2	0	0	2	1
Sport, vycházky	91	106	95	59	48	61	43	48	45	38
Sociální kontakty v rodině	12	9	8	26	24	16	13	14	24	20
Setkání s přáteli	57	65	52	70	61	62	75	70	71	62
Klubová činnost	1	1	8	2	1	2	3	3	1	0
Návštěva sportovních utkání	8	11	6	9	6	0	7	5	1	1
Návštěva restaurací	27	36	90	50	29	16	25	52	18	8
Vzdělávání, sebevzdělávání	14	6	18	7	6	14	1	2	8	3
Zájmová umělecká činnost	7	9	5	7	4	5	3	0	0	0
Návštěva kina	14	29	25	12	5	15	23	19	8	3
Návštěva divadla, koncertu, jiné akce	4	9	11	4	5	4	3	9	4	3
Poslech rozhlasu	110	9	9	9	8	11	11	8	5	5
Poslech televize	133	153	138	149	166	116	134	124	123	130
Poslech gramofonu, magnetofonu	17	16	15	6	3	5	10	4	3	1
Četba novin, časopisů	13	10	13	16	21	7	8	9	7	8
Četba literatury	28	20	18	15	14	33	25	20	21	16
Ostatní činnosti	23	20	25	29	33	23	29	31	18	28
Volný čas (široká definice) celkem	536	558	588	534	504	451	471	472	411	383

*) Široká definice volného času zahrnuje bezplatnou práci pro společnost a tzv. zájmovou práci (zahrádkaření, ruční práce, kutilství).

a osamostatňováním od výchozí rodiny, není také zdaleka univerzální. Přesto ale představuje opěrný bod pro posilování těchto žádoucích rysů ve způsobu života celé společnosti.

Do určité míry lze ve vztahu ke struktuře aktivit volného času mladé generace hovořit také o vyšším stupni uspokojování náročnějších duchovních potřeb (ve srovnání se staršími věkovými skupinami se projevuje o něco vyšší zájem o četbu, zájmovou činnost, sebevzdělávání); jde však pouze o náznak tendence při celkově nízké, neuspokojivé frekvenci výskytu těchto aktivit.

Tabulka 4. Vývoj hrubé struktury) týdne ekonomicky aktivní populace ve věku 20—29 let v ČSSR v letech 1961, 1967 a 1979/1980 — v hodinách a desetínách hodiny*

Skupina aktivit	Dělníci			Zaměstnanci			Družstevníci		
	1961	1967	1980	1961	1967	1980	1961	1967	1980
Hlavní a vedlejší zaměstnání	48.5	48.4	45.5	49.3	44.7	46.3	60.9	55.7	47.9
Ostatní práce	13.6	11.5	14.0	13.8	11.5	13.3	10.6	11.2	15.5
Vázaná doprava	6.2	5.6	6.4	5.1	6.0	6.0	2.8	2.6	3.9
Biologicko-fyziologické potřeby	65.9	68.4	66.6	65.3	69.4	66.7	64.3	72.6	68.0
Volný čas (úzká definice)	33.7	34.1	35.5	34.5	36.4	35.7	29.4	25.9	32.7

Skupina aktivit	Dělnice			Zaměstnankyně			Družstevnice		
	1961	1967	1980	1961	1967	1980	1961	1967	1980
Hlavní a vedlejší zaměstnání	42.9	40.0	41.0	42.0	40.7	42.4	38.1	38.0	37.6
Ostatní práce	39.7	30.5	29.1	35.4	26.9	25.7	46.9	37.8	34.9
Vázaná doprava	4.4	4.2	6.3	5.0	4.4	6.0	2.2	2.3	4.2
Biologicko-fyziologické potřeby	62.3	68.5	66.7	64.2	69.1	67.2	62.5	70.6	67.0
Volný čas (úzká definice)	18.7	24.8	24.9	21.4	26.9	26.7	18.3	19.3	24.3

*) Vzhledem k mnoha rozdílům v metodice šetření i způsobech zpracování a prezentace výsledků jde o hrubý odhad, jehož výsledky je možno chápat pouze jako orientační.

V procesu pracovního začleňování a profesní stabilizace se podle výsledků šetření o využití času velmi rychle reprodukuje i základní celospolečenské rozdíly ve struktuře životních činností charakteristické pro příslušníky jednotlivých společenských tříd a vrstev. Nejvíce se odlišují struktury aktivit zemědělských družstevníků a pracovníků státního sektoru, i když rozdíly se za posledních dvacet let výrazně zmenšily a u mladé generace jsou vyrovnávací procesy rychlejší. Mladí zemědělci stále ještě pracují o něco déle než dělníci a zaměstnanci, nejvyšší je i jejich zapojení do domácího hospodaření. Zemědělské ženy mají sice o něco kratší pracovní dobu (při větším počtu pracovních dní), jejich druhá domácí pracovní směna je však stále ještě mimořádně náročná. V důsledku vysoké souhrnné pracovní zátěže se u pracovníků v zemědělství snižuje o něco množství volného času a také způsob jeho využití je méně rozvinutý.

Hrubé struktury časového fondu dělníků a zaměstnanců jsou si velmi podobné; podobně jako v celospolečenských průměrech se i u mladé generace

pracovníků převážně fyzické a převážně duševní práce prosazují některé rozdíly, jejichž příčinou je úsilí o racionálnější využití času a jeho uvolnění pro uspokojování bohatší struktury potřeb zejména u pracovníků s vyšší úrovní vzdělání a kvalifikace. Větších absolutních hodnot dosahují tyto rozdíly u ženské populace, jejíž struktury aktivit procházejí obdobím výraznějších změn a kde je tedy i větší prostor projevu osobnostních rysů. Reprodukce těchto základních celospolečenských poměrů i u mladých příslušníků společenských tříd a vrstev potvrzuje, že sociální zrání a profesní začleňování mladé generace je momentem reprodukce dosaženého stupně vývoje sociálně třídní struktury společnosti, společenské dělby práce a společenských poměrů vůbec.

Druhým závažným diferenciacním činitelem struktury životních činností, jehož efekty se reprodukuji od mládeži, je pohlaví. Tradičně rozdílné role mužů a žen ve společenské dělbě práce, zejména pak v dělbě domácích prací se přes dlouhodobou vyrovnávací tendenci projevují rozdíly ve způsobu využití času mužské a ženské složky všech skupin mládeže. Diference jsou menší v době přípravy na povolání, rychle se zvětšují po vstupu do ekonomické aktivity, a to například i ve věkově srovnatelných skupinách učňů a mladých pracovníků do 19 let. Populace dívek a mladých žen je charakterizována o něco nižší časovou spotřebou v oblasti společenské práce, a naopak podstatně vyšším zapojením do domácích prací a domácího hospodaření, s důsledky ve snížení objemu volného času. Reprodukují se i některé známé preference ve struktuře aktivit volného času. Diferenciační efekt pohlaví se zvyšuje ve věkové skupině nad dvacet let. Dostupné údaje zde nepotvrzují hypotézu o výraznějším urychlování sblížovacích procesů v mladších věkových skupinách.

V souvislosti s hodnocením diferenciacních a sblížovacích procesů vzniká otázka, do jaké míry je samotná generační směna aktivním článkem sociální změny, zda se celospolečenské vývojové tendence prosazují u mladé generace v předstihu a jak tento efekt přechází do období dospělosti. Publikované statistické údaje neposkytují dostatečně spolehlivou datovou bázi pro hodnocení celospolečenských relací a relací v jednotlivých věkových kohortách. (5)

Vydeme-li z dostupných dat, zdá se být reproduktivní moment silnějším než moment inovační. V utváření způsobu života a tím i časové struktury aktivit se spíše opakují, obnovují a udržují aktuální společenské poměry, než aktivně mění. K významnějším posunům relací dochází jen u některých sociálních skupin a v některých sférách života. Výraznějšího stupně sblížení časových struktur bylo u mladé generace dosaženo například v oblasti volného času; intervenuje však zde skutečnost celkově vyšších objemů a tím příznivější základny pro sblížovací procesy. Podobně také urychlená dynamika sblížování u mladých pracovníků v zemědělství může být do značné míry výsledkem aktuálního zrychlování celospolečenských změn. Otázka aktivní role generační směny zůstává stále otevřená; vklad generační směny do celospolečenských změn je však pravděpodobně menší, než jsme předpokládali. Určující pro vývoj struktury životních činností jsou zřejmě makrospolečenské procesy prosazující se do značné míry nezávisle na věkové struktuře společnosti.

Vývojové tendence a cíle společnosti

Socialistická společnost usiluje v restrukturalizaci způsobu využití časového fondu o prosazování zákona ekonomie času, o redukci pracovní zátěže a rozšiřování

(5) Při tomto srovnávání by bylo nutno vyjít z tzv. průměrného ročního „dne celkem“, který reaguje na rozdílné poměry pracovních a volných dnů a na rozdíly v čerpání dovolené. Pro věkové kohorty i další třídící znaky není tento údaj k dispozici.

volného času jako prostoru pro rozvoj lidské osobnosti. Již hodnocení empiricky zjištěných makrosociálních vývojových tendencí [Vítečková 1985] ukázalo, že dosud uskutečněné změny a probíhající procesy jsou značně rozporné. Obecné makrosociální tendence se s určitými specifiky prosazují i u mladé generace. (6)

Jednoznačně lze i u mladé generace potvrdit silně se prosazující vyrovnávací tendenci, a to urychlováním sociálního a kulturního rozvoje původně méně rozvinutých tříd, vrstev a skupin. Změny ve věcné struktuře aktivit však neprobíhaly vždy takovými tempy a směry, jaké bychom si přáli.

S vědomím nezbytné vysoké obezřetnosti při výkladu trendových údajů lze potvrdit, že i u mladých lidí se projevila diferencovaná redukce objemu práce pro společnost: u mladých žen se tento proces zdánlivě zastavil, protože zkrácení zákonné délky pracovní doby bylo zřejmě vyváжено prodlužováním pracovních úvazků. Potvrdil se i zjištěný málo uspokojivý trend k nárůstu objemu individuální práce u mužů, který pohlcuje část času uvolněného ze společenské práce, i když úroveň zapojení do domácích prací a naturální produkce je v mladších věkových skupinách populace poněkud nižší a také růstová dynamika je pomalejší. Jednoznačně se však zkrátíl objem domácích prací zaměstnaných mladých žen. Absolutně největších posunů bylo dosaženo u pracovníků v zemědělství, kde se v souhrnném objemu pracovní zátěže převrátil poměr společenské a individuální práce. Uvolnění napjatosti časového režimu družstevnic a zaměstnaných žen vůbec vedlo k prodloužení délky spánku a k růstu objemu volného času, k výraznému oslabení diferenciace ve sféře reprodukce individuálního života.

Vývoj objemu volného času mladých mužů je však málo uspokojivý, i když na rozdíl od celospolečenských průměrů se zde projevily i dílčí růstové tendence. (7)

Odlišné klasifikační systémy v jednotlivých šetřeních umožňují odhad vývojových tendencí v obsahu volného času jen u části shodně či analogicky definovaných aktivit. Nejvýraznější je přitom růst podílu poslechových aktivit. Podíl poslechu rozhlasu a televize ve volném čase zaměstnanců věkové skupiny 20—29 let vzrostl z 18 na 30 procent, u zaměstnankyň z 24 na 34 procenta, v ostatních skupinách jsou podíly ještě vyšší. Mladí lidé, podobně jako celá populace, přestávají číst. Množství času věnovaného četbě kleslo u mladých zaměstnanců za dvacet let ze 6,1 hodiny na 3,9 hodiny týdně, jen polovina tohoto času je přitom věnována literatuře, druhá polovina je naplněna četbou tiskovin. Nezvyšuje se výrazněji průměrné množství času věnovaného pohybovým aktivitám. Velmi nízkou a v čase klesající úroveň identifikovala šetření časového fondu u veřejně prospěšné a politické činnosti i u sebevzdělávacích aktivit, a to jak v celé populaci, tak u mladé generace. Činitelem zvyšujícím bohatost trávení volného času je především úroveň dosaženého vzdělání.

Tato zjištění korigují optimističtější závěry některých anketních šetření. Dlouhodobé úsilí společnosti o všestrannou výchovu mladé generace a o její

(6) Pokus o konstrukci časových řad je vzhledem k velikostem souborů oprávněný pouze pro skupinu ekonomicky aktivních mladých lidí ve věku 20—29 let; i tam je výsledek méně spolehlivý než u celospolečenských průměrů. Kromě posunů způsobených rozdílnou metodikou šetření a různými klasifikačními systémy zde přistupuje i skutečnost, že pro rok 1979/1980 bylo nutno použít simulovaného týdne pět plus dva, v němž je u družstevníků podhodnocen podíl aktivit pracovních dnů (zkrácen společenský pracovní čas, prodloužena ostatní práce aj.).

(7) Spolehlivost trendových soudů bude možno vzhledem k metodologickým problémům starších šetření ověřit teprve v budoucnu.

aktivní zapojení do společenského života přineslo sice mnoho pozitivních změn v podmínkách i způsobu života mládeže, výraznějších úspěchů však dosáhlo v materiální než v duchovní oblasti. Aktivní vztah ke společnosti, k práci, k využití společenských podmínek a tvorbě vlastního života dosud není obecným jevem. Časové údaje přinášejí pro hodnocení průběhu a výsledků těchto procesů jen hrubou výchozí informaci, zato ale velmi závažnou tím, že v časové struktuře životních činností zachycují výsledek konfrontace objektivního a subjektivního, společenského tlaku a individuální aktivity, inovace a setrvačnosti. Prezentované i další pramenné údaje proto otevírají řadu otázek příčin i východisek, jejichž rozpracování bude nutno věnovat hlubší pozornost.

Literatura

- Pramenné materiály FSÚ z výsledků celostátních šetření časového fondu v letech 1961 a 1967.*
- Vítečková, J.: *Způsob využití souhrnného časového fondu společnosti a společenský vývoj.* Sociologický časopis 1981, č. 6.
- Vítečková, J.: *Vývojové tendence ve způsobu využití času obyvatel ČSSR.* Sociologický časopis 1985, č. 4.
- Výsledky výběrového šetření o využití času v roce 1979/1980 v ČSSR. I. II. díl.* Československá statistika 1981, 1982.
- Výsledky výběrového šetření o využití času v roce 1979/1980 v ČSR. I.—V. díl.* Česká statistika 1981—1983.